

ДО 150-РІЧЧЯ ІВАНА ФРАНКА

УДК 342 (477) (091): 821.161.2 Франко (045)

В.П. Марчук, канд. юрид. наук

В.П. Пастухов, канд. юрид. наук

ІВАН ФРАНКО – СПІВЕЦЬ ПРАЦІ І СВОБОДИ (ДО 150-РІЧЧЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Інститут повітряного і космічного права НАУ, E-mail: justitia@nau.edu.ua

В даній статті, яка присвячена до 150-річчя від дня народження, висвітлюється життєвий і творчий шлях видатного поета, ученого, публіциста Івана Франка, а також його внесок у світову культуру.

Франко – це ж і є та сила, яка вміщує в найменшій іскрі нашої національної свідомості програму космосу – код не знищеної любові до праці, до правди, до свободи.

Дмитро Павличко

Іван Франко – головний із сучасних представників малоросійської літератури, белетрист, поет, учений, публіцист і керівник демократичної партії малоросів Австрії, – писав академік Агатагел Кримський у 1902 році.

Народився Каменярь у галицькому селі Нагуєвичі Львівської області (тепер с. Івана Франка) в родині коваля. Після закінчення Дрогобицької гімназії з 1875 року навчання у Львівському, а потім Чернівецькому університетах (до 1891 року). 1893-го у Відні захистив докторську дисертацію. Друкуватися І. Франко почав 1874 року. У своїх поезіях і прозі продовжив традиції Т. Шевченка. Його світогляд формувався під впливом революційних, гуманістичних і визвольних ідей. Пріоритет віддавав соціал-демократизму. Перебував під впливом М. Драгоманова. Разом із М. Павличком у жовтні 1890-го зініціював утворення в Галичині Русько-української радикальної партії. Вивчав і популяризував праці К. Маркса та Ф. Енгельса, переклав українською мовою 24-й розділ першого тому «Капіталу», написав до нього передмову. Був не лише знавцем марксизму, а і його критиком. 1899 року разом із М. Грушевським створює Національно-демократичну партію з програмною вимогою державної незалежності України.

Центральною проблемою творчості І. Франка була соціальна свобода, яка розглядалася через співвідношення свободи суспільства і свободи особистості, економічної і політичної, національної і культурної. Розвиток свободи суспільства він ставив у залежність від його «економічного стану», політичного устрою, рівня знань і освіти.

Складовою соціальної свободи в його творчості була проблема праці. Д. Павличко пише: «Фран-

ко перший в українській і один із перших у європейській літературі всебічно й посправжньому розробляє тему праці» як вічної природної потреби людини, яка розвилася пізніше в одну з провідних суспільних і філософських тем світової культури. Ще замолоду він ставить девізом свого життя працю без віддыху, благає матінку-землю наснаги, щоб висотяти в бою, праці, «бо лиш боротись значить жить». У 18 років (1874 р.) він філософськи стверджує: «Лиш що набуде наш труд, своїм те можем називать». Пізніше, 1880 року, І. Франко з максималістським проханням звертається до матері-землі:

Земле моя, всеплодющая мати, ...

Силу рукам дай, щоб пута ламати,

Ясність думкам – в серце кривди влучать,

Дай працювать, працювать, працювати,

В праці сконать!

Іван Франко – передусім Каменярь, який на різних нивах свого творчого життя і громадської діяльності: робітник, плугатар, керманіч, проповідник, вчитель, але всю творчість його пронизує каменярський камертон, символ якого молот, зміст якого – праця.

У своєму першому філософському трактаті «Поезія і її становисько в наших временах» Франко пише, що духовне ледарство – то злочин супроти гуманності. Він не визначає працю як безтурботні радощі чи солодку втіху. Навпаки, праця у його творчості має скорботне забарвлення. Звертаючись до журавлів – «посланців півночі, в далекім юзі», він пише:

Перекажіть про бідність, сльози вічні,

Про труд безсонний в болі і натузі,

Про чорний хліб твердий, печений в скузі,

Про спів жалібний, мов вітри долішні!

Проте, то героїчна скорбота, вона допомагає мужньому вихованню в собі активної волі, дії – головної ознаки людяності, суть якої в тому, що неробство – зло, а праця – добро. Праця у творчості Франка – єдине, що здатне творити і вдосконалювати людину, вселяти в неї живі пориви, давати їй життєву снагу пісню, почування гідності, правди, свободи. Це яскраво поет відобразив у вірші «Пісня і праця», де мати звертається до нього:

Синку, кріпися! – мені ти твердила. –
Адже не паном родився ти чей!
Праця, що в гріб мене вчасно вложила
Та лиш тебе доведе до людей.

А поет їй відповідає:

Правда, матусю! Спасибі за раду!
Я її правди раз досвідив.

Праця дала до життя мні принаду,
Ціль дала, щоб в манівцях не зблудив...

Франко виконав прохання-настанови матері: важко та плідно трудився з юних літ і до кінця свого мученицького життя. У неповних шість років він пішов до школи. Всі роки навчання був першим серед учнів і студентів. Протягом двох років навчання в початковій школі він навчався чотирьох дій арифметики, а також читати й писати німецькою, польською та українською мовами. У нього була феноменальна пам'ять. Ось як він згадує про гімназичний період: «Шевченка..., я вивчив майже всього напам'ять (а пам'ять у мене була така, що лекцію історії, котру вчитель цілу годину говорив, я міг опісля продиктувати товаришам майже слово в слово!). Ще гімназистом, 1874 року, Іван Франко почав друкуватися. Першою публікацією був сонет «Народні пісні» (за автографом – «Пісні народні») у Львівському журналі «Друг». Хоча пізніше поет не без гумору писав:

Хто власного ума не має,
То з книг не вийде ум йому;
Хто є сліпий на обо оці,
То що по дзеркалі йому?

Сердешними словами згадує поет матір та її співанки, які заронили в його душу перші зерна поезії, що з часом проросли художніми творами:

Тамлю як нині: малим ще хлопчиною
В мамині пісні ще заслухувавсь я;
Пісні ті стали красою єдиною
Бідного мого тяжкого життя.

Про материнську любов, яка понад усе, він пише:

Немає друга понад мудрість
Ні ворога над глупоту,
Так, як нема любові в світі
Над матірню любов святу.

У таку духовну силу може обертатися лише праця, в якій живе свідомість «діяння для добра суспільного», громадянська свідомість, яка не тільки виправдовує, а й визначає мету й сенс людського покликання на землі:

Лиш в кого праця потом скрань зросила,
Наверх той виб'єсь з темної юрби.

У вірші «Товаришам із тюрми» Франко переко-нує:

Не від бога те царство нам спаде,
Не святі його з неба знесуть,
Але власний наш розум посяде,
Сильна воля і спільний наш труд.

Тема праці близька й зрозуміла поетові тому, що, рано залишившись сиротою, він пас корів, допомагав старшим по господарству. Пізніше він писав:

В село ходив. Душа щемить і досі
від тих картин, що зустрічав я там...
При праці старші, діти, голі й босі,
без догляду... плачуть, бо у полі мати.

Гімназистом на канікули приїздив у рідне село і допомагав на польових роботах, бачив, як важко трудяться люди. У творі «Спомини» поет згадує: «Маленький хутір серед лук і нив на горбику над річкою шумною – отам я в простій хлопській хаті жив, і самота, і сум жили зо мною». Згадує Франко також і батьківську кузню «на горбі край села стоїть кузня немала. А в тій кузні коваль клепча, а в коваля серце тепле»... І, звичайно, згадує поет про свою важку працю:

Багато праці, і турбот, і скрут,
та не було вдоволення, утіхи;
мов віл в ярмі, я чув на собі прут
і тяг чужого скарбу повні міхи.

Він любив своє рідне село і ніколи з ним не поривав зв'язків. У творчості Франка нагуєвицький період був дуже інтенсивним. Узагальнивши багатий життєвий матеріал, письменник створив там повість «Борислав сміється», в якій йдеться про важку працю робітників, їхню боротьбу за краще життя. У Нагуєвичах з його літературної кузні вийшли також оповідання «Добрий заробок», «Слимак», історична повість «Захар Беркут», цикл поезій «Галицькі образки», в яких подано правдиві картини життя трудящих. Мрією поет сягав у ті часи, коли земля і праця стануть слугувати сільським трударям:

І бачив я в думці безмежні поля:

Управлена спільним трудом, та рілля
Народ годувала щасливий, свободний.

Тричі перебуваючи в тюрмі (1877, 1880, 1889 роки) за революційну діяльність, І. Франко близько познайомився з трудівниками, доведених нуждою і експлуатацією до тюрми. Вони

додавали йому низку тем для белетристичних творів, які друкувалися у журналах «Дзвін», «Молот», «Народ», «Світ», тощо. У них йдеться про працю й побут робітників і підприємців на нафтових промислах у Бориславі і т.д.

Варто зазначити, що і сам Франко жив та працював у великій матеріальній скруті, не кажучи вже про його душевний стан. Після виходу з тюрми від нього, як від небезпечної особи, відвернулось усе галицьке «обскуратное» суспільство – не тільки москофіли, а й народовці українські націоналісти.

Публіцистична діяльність і керівництво радикальною партією велись Франком цілком безплатно. Засоби до життя приходилось добувати старанною платною роботою у польських газетах.

Приблизно з 1893 року Франко віддається науковій роботі і 1894 року захищає докторську дисертацію: «Варлаам і Йоасаф». 1895 року професорський сенат обирає його на кафедру малоросійської і староросійської літератури, і Франко міг радіти, що врешті-решт зміг скинути «ярмо барщини» і присвятити себе науковій і літературній праці. Проте галицький намісник граф Казимір Бадені не допустив до затвердження професором людину, «яка три роки сиділа в тюрмі». Важливий песимістичний настрій Франко відобразив у збірнику віршів: «Мій ізмарагд». Обурене польське суспільство закрило для нього доступ до польських газет і журналів. Джерелом засобів для існування залишалась робота в німецьких, чеських і російських журналах. Однак це були випадкові заробітки, яких було дуже мало, і тому деякий час йому загрожувала сліпота від темної квартири і голодна смерть сім'ї, як свідчить А. Кримський. В цей час «Вчене товариство імені Шевченка у Львові» під головуванням професора М. Грушевського почало видавати серію оплачуваних наукових і літературних праць. До цієї роботи залучили і Франка, який з 1898 року став редактором «Літературно-Наукового Вісника», кращого малоросійського журналу, що видавало товариство імені Шевченка. Франко продовжував стверджуватись:

Я буду жити, бо я хочу жити!
Не щадячи ні трудів, ані поту,
При ділі, що наш вік бересь вершити,
Найду й свою я тихую роботу...
На те віддам свій труд, свою охоту.
І вже звучить як виклик-поклик Франка:
Я син народа,
Що в гору йде, хоч був запертий в лях.
Мій поклик: праця, щастя і свобода,

Я є мужик, пролог, не епілог.

Не дивлячись на бідність свого народу і на власну матеріальну скруту Франко вище за все ставить скарби людського духу. Він пише: «Хто здобуде всі скарби землі і над все їх полюбить, той сам стане їх рабом, скарби духа загубить».

У творчості Франка поряд ідуть дві взаємно великі і вірні сили: пісня і праця, дух і матерія:

Пісня і праця – великі дві сили!

Їм я до скону бажаю служити;

Череп розбитий – як ляжу в могилі,

Ними лиш зможу й для правнуків жить.

Служіння пісні й праці, котрі переходять у єдність і слугують людям, створюють умову для повноцінності людського життя. Поет по-філософськи і суто по-людськи розуміє сутність праці в житті людини і суспільства, що тільки завдяки праці людина стала вершиною творіння природи. І це у Франка звучить, як гімн:

Лиш в праці мужа виробляєсь сила,

Лиш праця світ таким, як є, створила,

Лиш в праці варто і для праці жить.

Іван Франко глибоко і витончено у своїй творчості художньо і правдиво висвітлює людину праці, яка включена в природу власною важкою поневоленою працею, «але те поле, оре не собі...

Бо від коліски він в недолі пережив і в труді вік цілий... Щоб жити, він життя, і волю власну, й силу за кусник хліба продає, хоча не кормить той хліб... Той наймит – наш народ, що поту лле потоки над чужою нивою і панщини ярмо тверде... Та в серці, хоч і як недолею прибитім, надія кращая жие». Так Франко описує працю наймита у вірші «Наймит».

У вірші «Якось-то буде!» Іван Франко пише про безвихідь від безробіття та голоду:

З голоду й нужди вмирає мужик,

Крадіж, рабунки, весь край – один крик...

Батько кидає кохану родину

В Росію, Молдавію тягнуть плачучіі

На заробітки отарами люде...

Щось схоже на сьогодні в Україні, звідки виїхало за кордон у пошуках роботи до 7 млн. наших громадян. За даними Держкомстату України у січні лютому 2006 року рівень безробіття становив 7% економічно активного населення. І як наслідок нашої «прихвизації» і безробіття ми маємо: 1% дуже багатих, 5-6% багатих, 70% бідних. Варто нагадати, що 1991 року українська економіка за структурою зайнятості була близька до розвинутих індустріальних країн. Ось в чому проявляється геній І. Франко – бачення проблеми на віки, а також «мудрість» керівництва нашою країною, яке довело її до такого стану:

Рідну країну з слізьми споминав він,
Але з прокляттям із неї тікав він...
Гей, розіллалось те руськеє гори
Геть по Європі і геть поза море!
І в той же час Франко благав: «... мій рідний
краю, ... одного лиш тобі благаю з неба, щоб з
горя й голоду не бігли геть від тебе твої найк-
рації сини».

Усі твори І. Франка, де висвітлюється важка
праця робочого і селянського люду спрямована
на те, що:

Він побідить, порве шкарлущі пересуду –
І вольний власний лан

Ти знов оратимеш – властивець свого труду,
І в власнім краї сам свій пан!

Однак для цього потрібно було «звалити наш
суспільний лад» і пам'ятати: «Ти слуга нещас-
них! Працюй для них словами і руками без ба-
жань власних, без вдоволень власних!» І. Франко
жив і працював задля того, щоби праця стала
суспільно корисною, вільною, мирною. Він ро-
бив спробу заглянути далеко вперед, хотів
поміркувати, що ж воно чекає наш трудящий на-
род та інші людності на світі. «Запеклий
соціаліст, проповідник марксизму обертається в
одного з найпроникливіших критиків класової
теорії суспільства і тих рецептів, за якими нама-
галися будувати пізніше в СРСР» пише про І.
Франка Дмитро Павличко. І з ним варто погоди-
тись, ознайомившись з його філософською пра-
цею «Що таке поступ?» Щоб глибше зрозуміти
Франкові думки, викладені в цьому творі, ми
нижче наводимо один його фрагмент повністю,
який, на наш погляд, чітко відображає суть усьо-
го твору:

«Що все на світі змінюється, що ніщо не стоїть на
місці, се відомо кожному, се пізнає кожний сам
по собі і по своїм оточенню. Але чи ті зміни
йдуть на ліпше, чи на гірше, на се вже відповідь
не у всіх однакова...»

З усього того, що ми сказали досі, видно деякі
цікаві речі, які слід з'ясувати собі. Перше те, що
не весь людський рід поступає наперед. Велика
його частина живе й досі в стані, коли не повної
дикості, то в стані, не дуже далекім від неї. Друге
те, що той поступ не йде рівно, а якось хвилями:
бувають хвилі високого підйому, а по них насту-
пають хвилі упадку, якогось знесилля і зневір'я,
потім хвиля знов підіймається, знов по якімось
часі опадає і так далі. А третє, що той поступ не
держиться одного місця, а йде мов буря з одного
краю до другого, лишаючи по часах оживленого
руху пустоту та занепад...

Що ж воно таке? – спитаєте. Що ж се за поступ,
що з усім своїм шумом і гуком, з усіма науками і

штуками, ціною тисячолітньої боротьби,
мільйонів жертв і моря пролитої крові допрова-
див людей аж до такого раю? Чи варто ж було
добиватися його і чи варто працювати для його
піддержання, для дальшого людського розвою,
коли він іде блудними дорогами?

Отже, ми дійшли до найтяжчої рани нашого те-
перішнього порядку. Величезні багатства з одно-
го боку, зібрані в немногих руках, і страшенна
бідність з другого боку, що душить мільйони на-
роду. З одного боку неробство, що привикло жи-
ти з праці інших і навіть думати не потребує са-
мо про себе, а з другого боку тяжка, чорна, нена-
станна праця, що оглуплює чоловіка, не даючи
йому думати ні про що інше, крім кавалка чорно-
го хліба. З одного боку пишній розвій науки,
штуки та промислу, що витворюють скарби і
достатки нібито для всіх людей, а з другого боку
мільйони бідних та темних, що живуть ось тут
обік тих скарбів, не знаючи їх і не можучи кори-
статися з них. Нерівність між людьми ніколи не
була більша як власне в наших часах, коли думки
про рівність та демократизм непохитно запану-
вали в головах усіх освічених людей.

Що ж воно таке? – запитують себе найрозумніші
і найчесніші люди нашого віку, у яких болить
душа дивитися на такі суперечності. Невже ж
воно так мусить бути? Невже поступ мусить іти
раз у раз у парі з чиеюсь кривдою? Невже люди
тисячі літ мучилися, мордували себе, працювали,
думали та винаходили на те тільки, щоб запевни-
ти панування та розкошування всяким
Ротшільдам, Бляйхредерам, Астонам та Гіршам?
І неville нема ніякого способу змінити се і зроби-
ти рівновагу між поступом багатства, знання і
штуки і зростом добробуту та розвою всеї на-
родної маси? Розуміється, всі ми віримо в те, що
такий спосіб можливий, хоч, певно, не легкий...

По думці соціал-демократів, держава – ро-
зуміється, будуча, народна держава – мала ста-
тися всевладною панєю над життям усіх горо-
жан. Держава опікується чоловіком від колиски
до гробової дошки. Вона виховує його на такого
горожанина, якого їй потрібно, запевнює йому
заробіток і удержання, відповідне до його праці й
заслуги. Вона, знаючи потреби всіх своїх горо-
жан, регулює, кілька й чого треба робити в фаб-
риках, кілька вся суспільність потребує хліба й
живності, кілька кожний чоловік має працювати,
а кілька спочивати, а кінець кінців може дійти й
до того, кілька в ній людей має родитися, аби
цілість не була обтяжена, дбаючи про надмірне
число дітей, і аби живі мали чим вигодуватися.
Отся віра в необмежену силу держави в будучім
устрою то головна прикмета соціальної демо-

кратії. По її думці, кожний чоловік у будучім устрої від уродження до смерті буде державним урядником та пенсіонером: держава дасть йому наперед відповідне підготування; потім буде визначувати йому роботу і плату, давати заохоту та відзнаку, а на старість або в разі слабості ласкавий хліб.

Нема що й казати, є дещо привабного в такім погляді, особливо для тих бідних людей нинішнього часу, що не знають сьогодні, де дітися і що в рот вложити завтра; для тих мільйонів беззахисних дітей, що виростають або зовсім без опіки родичів, або терплять не раз муки і знущання від злих, темних, п'яних або хворих родичів та опікунів. Життя в Енгельсовій народній державі було би правильне, рівне, як добре заведений годинник. Але є й у тім погляді деякі гачки, що будять поважні сумніви.

Поперед усього та всеможна сила держави налягла би страшним тягарем на життя кожного поодинокого чоловіка. Власна воля і власна думка кожного чоловіка мусила би щезнути, занідити, бо ану ж держава признає її шкідливою, непотрібною. Виховання, маючи на меті виховувати не свобідних людей, але лише позиточних членів держави, зробилось би мертвою духовою муштрою, казенною. Люди виростили б і жили би в такій залежності, під таким доглядом держави, про який тепер у найабсолютніших поліційних державах нема й мови. Народна держава стала би величезною народною тюрмою.

А хто були б її сторожі? Хто держав би в руках кермо тої держави? Сього соціал-демократи не говорять виразно, та в усякім разі ті люди мали би в своїх руках таку величезну владу над життям і долею мільйонів своїх товаришів, якої ніколи не мали найбільші деспоти, і стара біда — нерівність, вигнана дверима, вернула би вікном: не було би визиску робітників через капіталістів, але була би всевладність керманічів — усе одно, чи родовитих, чи вибираних — над мільйонами членів народної держави. А маючи в руках таку необмежену владу хоч би лише на короткий час, як легко могли би ті керманічі захопити її назавжди! І як легко при такім порядку підтяти серед людності корінь усякого поступу й розвою і, довівши весь загал до певного ступеня загального насичення, зупинити його на тім ступені на довгі віки, придушуючи всякі сили в суспільності, що пхають наперед, роблять певний заколот, будять невдоволення з того, що є, і що шукають чогось нового. Ні, соціал-демократична "народна держава", коли б навіть було можливим збудувати її, не витворила би раю на землі, а була би в найліпшій разі великою

завадою для дійсного поступу...

Поступ цілої людської — се величезна і дуже складна машина. Вони порушується силою, на яку складаються тілесні й духові сили всіх людей на світі; ані одному чоловікові, хоч який би він був сильний та здібний, ані одній якись громаді годі запанувати над рухом тої машини, годі керувати нею. Як у цілій природі, так і в розвою людства керму держать два могутні кондуктори, тоті самі, яких пізнав вже великий німецький поет і вчений Йоганн Гете, а то голод і любов. Голод — се значить матеріальні і духові потреби чоловіка, а любов — се те чуття, що здружує чоловіка з іншими людьми. Людського розуму в числі тих кондукторів нема і, певно, ще довго не буде...

Чоловік хіба на найближчій ступені дикості задовольнявся такою вовчою боротьбою за есткування, та й то ще хто знає, чи так; у деяких мавп ми бачимо вже життя в більших або менших громадах, серед яких видно початки певного порядку й дружності. А ціла історія людського роду, то властиво історія здруження людей, зливання одиниць і дрібних родин у громади, племена та держави. Первісна, вовча боротьба за есткування приймає в такім громадськім житті зовсім інші форми, вироджує інші почуття та цілі, а поперед усього почуття єдності та дружності людського роду супроти всієї решти природи. От тим-то думка дарвіністів, що люди повинні боротися за своє есткування без огляду на людяність, по-вовчому, по засаді: хто дужчий, той ліпший, є властиво запереченням поступу в тій формі, в якій він одиноким можливий між людьми, і значила би властиво цофнення чоловіка на становище вовка або дикуна» [3].

У Франка і раніше (повість «На дні», 1880 р.) з'являлись нотки скептицизму щодо здатності соціалізму всіх ошчасливити. Але то все були глибокі роздуми щодо долі трудящого люду в її еволюційному розвитку. Такі промовисті контрасти-роздуми можна пояснити тим, що у своїй літературній творчості Франко обирав духовний світ героїв, а у наукових працях все ж домінував владний розум — «здобутки новочасної науки». Він вважав, що власні переконання необхідно виробляти за допомогою «фактів, досвідів, контролю». Треба було якось погодити суперечність: «розум-серце, душа, повнота чуття»; але з «вірою в силу духа...»

Кваліфікуючи теорію соціалізму як «велике культурне надбання новіших часів», Франко запропонував власне розуміння соціалістичного ладу. У його основу він поклав ідеали справедливості, рівності, братерства; «повну громадську

і політичну свободу»; поєднання інтересів особистих і національних; пріоритетності еволюційного шляху реформ перед збройною боротьбою; «економічну рівність» як результат відміни «продуктивної власності» (земля, фабрики) при збереженні «власності споживчої»; відсутність експлуатації і соціального гніту; обов'язок працювати «за своїми власними здібностями», «Лиш що набуде наш труд, своїм те можеш назвати» тощо. Майбутній устрій уявлявся йому як «одне політичне ціле, побудоване на повному самоуправлінні»: «Над народом не буде управління зверху, але сам народ знизу (від суспільства) управляє сам собою, працює сам на себе, сам освічується і сам захищається». Він щиро вірив: «лиш праця ржу зотре, що груди з'їдає...»

Його прогресивне мислення і діяння «за поступ, щастя й волю» «до храму людських змагань, праць і трудів», «і поступається, міцніє. І спішить туди де, дніє: словом сильним, мов трубою, мільйони зве з собою, мільйони радо йдуть, бо се голос духа чуть». «І, наче золото в горнилі, сей світ очиститься зовсім. І чиста, в невичерпній силі, засяє правда й воля в нім». Усе це дуже чітко і яскраво відображено в багатьох його творах, таких наприклад, як: «Гімн», «Товаришам із тюрми», «Про соціалізм» 1878 рік, «Соціальна акція, соціальне питання і соціалізм» (1904 р.) та інших численних працях, де Каменярь стверджує: «Люди, люди! Я ваш брат, я для вас рад жити, серця кров'ю горя рад ваше горе змити. А що кров не зможе змить, спалимо огнем то! Лиш боротись – значить жить...»

Важливо виокремити, що І. Франко був проти збройної боротьби, аби «звалити наш суспільний лад». Він віддавав перевагу демократичним реформам. У вірші «На суді» (1880 р.) він пише:

В.П. Марчук, В.П. Пастухов

Иван Франко – певец труда и свободы (к 150-летию с дня рождения).

В этой статье, которая написана к 150-летию с дня рождения, отражается жизненный и творческий путь известного поэта, ученого, публициста Ивана Франка, а также его вклад в мировую культуру.

А ще скажіте як сей лад
Перевернути хочем ми.
Не зброєю, не силою
Огню заліза і війни,
А правдою і працею,
Й наукою. А як війна
Кривава понадобиться –
Не наша буде в тім вина.

Не зважаючи на драматичне протиборство ідей, яке вирувало в душі Каменяря, він залишився монолітним генієм, до кінця, вірним сином свого народу, його поклик був: «праця, щастя і свобода». Він глибоко вірив «День світла, щастя й волі засвітає» та «хтось добрим словом і мене згадає».

І. Франко благав і закликав:

Єднаймося, братаймося
В товариство чесне,
Нехай братерством, щирими трудами
Україна воскресне!

Література

1. Франко І. Твори: У 20 т. – К., 1955-1956.
2. Франко І. Збір. творів: У 50 т. – К., 1997.
3. Франко Іван. Сонети. - К.: Дніпро, 1984.
4. Франко Іван. Д. В. Павличко: Іван Франко. Т.1 К.: Наук. думка, 1991.
5. Калинович В.І. Політичні процеси Івана Франка та його товаришів. – Л., 1967.
6. Павличко Д. Сучасні акценти у поемі І. Франка «Мойсей». Дрогобич, 2005.
7. Шляхами Івана Франка на Україні. – Л.: Каменярь, 1982.
8. Сакун О.Ф. Франко Іван Якович: Державні, політичні та громадські діячі України. Політичні портрети. Т. 1. К.: Видавничий дім.
9. Брокгауз Ф. А., Эфронь И. А. Энциклопедический словарь. С.-Петербург, 1902.
10. Праця і зарплата. №12. – 2006.
11. День. – 2006. – №5.–20 січня 2006.